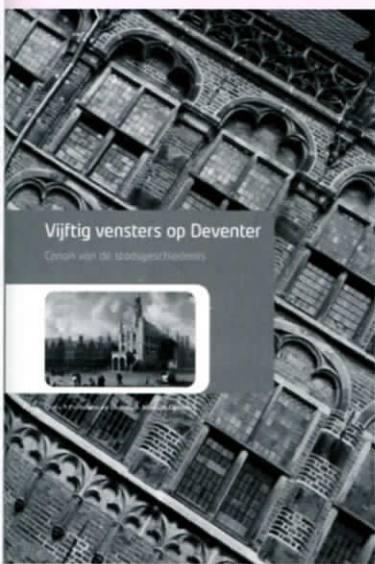

Vijftig vensters op Deventer

Canon van de stadsgeschiedenis

Door de werkgroep Deventer OVT.

De onderwijswerkgroep Deventer Onvoltooid Verleden Tijd (Deventer OVT) heeft in de periode 2002 – 2007 een didactische handleiding geschreven voor het basisonderwijs en de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs over de geschiedenis van de stad. De methode is in tien delen verschenen, met voor elke tijdsperiode een apart deel. Het lesmateriaal is onder de leraren van de bovenbouw van de basisscholen en de eerste twee klassen van het voortgezet onderwijs in de stad verspreid. Verder zijn er thematische leskisten samengesteld, die voor scholen te leen zijn bij het Historisch Museum Deventer. Ook is er digitaal lesmateriaal ontwikkeld, dat op de website van de samenwerkende erfgoedinstellingen in de stad (www.deventergeschiedenis.nl) te vinden is. Omdat alle scholen zich de komende tijd in hun geschiedenisonderwijs zullen richten op de landelijke canon heeft de werkgroep Deventer OVT het initiatief genomen om bij al het bestaande materiaal een lokale canon te ontwikkelen, genaamd: 'Vijftig vensters op Deventer, canon van de stadsgeschiedenis'. Dit geheel is in boekvorm uitgegeven en verspreid op dezelfde wijze als het voorgaande lesmateriaal. Bij 'De Canon' is een speciale brochure gevoegd die alleen beschikbaar is gesteld voor leerkrachten. Hier wordt weergegeven hoe de canon zich verhoudt tot de geschiedenismethode Deventer OVT. In hét Blad voortaan een item uit dit boek.

Een grote stad in het klein

Veel Deventenaren zijn trots op hun stad. Vraag hen ernaar en ze spreken zelfs over een 'Deventer gevoel', dat ontspruit in het historisch bewustzijn van de inwoners van de stad. De Deventenaar waardeert zijn stad vooral om haar historie. En boven alles wordt het Deventer gevoel gesymboliseerd door de Lebuïnus. De Deventenaar komt thuis als hij over de A-1 de stad nadert en hoog boven het middeleeuwse centrum van de stad de toren van zijn Lebuïnus ziet.

De Deventenaar beseft dat hij in een historische omgeving leeft, zonder dat hij Deventer een in slaap gevallen, dromerig stadje vindt, waaraan het heden voorbij schijnt te glijden. De stad straalt dynamiek uit. Misschien is Deventer daarom wel te typeren als Nederlands kleinste grote stad. De stad heeft alles van de grote stad: culturele activiteiten, uitgaansleven, betaald voetbal, achterstandswijken, economische ontwikkeling en probleemgroepen. Maar dat alles in een redelijk overzichtelijke omvang. Het is allemaal niet te groot waardoor de Deventenaar zich bij de ontwikkelingen in zijn stad nog nauw betrokken voelt. Er wordt over toekomstscenario's gesproken, nieuwe bouwlocaties worden aangewezen, wijken worden opgeknapt. Er wordt gesproken over bestuurlijke vernieuwing, bedrijfsterreinen worden ingericht, nieuwe culturele ideeën komen tot leven en de rivier krijgt meer ruimte. En bij de keuzes die worden gemaakt, wordt er nieuwe geschiedenis geschreven. Het boek over de geschiedenis van de stad is nooit af. Deze keer het eerste venster: De IJssel, levensader van de stad.

De IJssel

Levensader van de stad

Door de eeuwen heen is de IJssel voor Deventer erg belangrijk geweest. De stad heeft haar bestaan te danken aan de rivier. Waar handelsroutes naar het noorden en het zuiden die naar het westen en oosten kruisten, is de stad groot geworden.

De IJssel en het ontstaan van het Sallandse landschap

In de voorlaatste ijstijd, de Saale-ijstijd (180.000 tot 120.000 jaar geleden), kwam het landijs tot de lijn Zwolle-Coevorden. Het ijs uit het noorden stuwde keien en grond voor zich uit. Zo zijn de stuwwallen van de Sallandse heuvelrug en de Veluwe ontstaan. Als een grote vinger lag daartussen een gletsjer die het smeltwater naar het zuiden afvoerde. Dit smeltwater heeft geleidelijk de IJsselvallei doen ontstaan. In de laatste ijstijd, het Weichselien (17.000 tot 12.000 jaar geleden), kwam het ijs niet tot in ons land. Er heerste hier wel een guur toendraklimaat. Grote stromen smeltwater werden door de vallei naar het zuiden afgevoerd. Sneeuwstormen en zandverstuivingen zorgden voor de afzetting van dekzandlagen en -wallen. Zo ontstond er in de vallei tussen de Sallandse heuvelrug en de Veluwe een licht geaccidenteerd gebied.

Na de ijstijden waterden door dit gebied verschillende riviertjes en beken af. Een ervan was de Koerhuisbeek. Door een doorbraak in dekzandruggen bij Zutphen en Doesburg is pas in een veel latere fase de vallei in gebruik genomen door een zijstroom van de Rijn en ontstond de rivier die wij nu kennen als de IJssel. In de veertiende eeuw is men begonnen met het bedijken van de rivier, waardoor de rivierloop een vastere vorm gekregen heeft.

Stad aan de rivier

Deventer is ontstaan op een soort schiereiland bestaande uit rivierduinzand, te midden van drassige laagten. Er lagen in dit

Foto: Piet Harte

gebied drie heuvels: de berg waar later de Bergkerk gebouwd is, de Noordenberg en daartussen het gebied van de Grote en Kleine Overstraat. Tussen de heuvels lagen lagere, drassige gebieden, zoals het gebied waar nu de Brink gelegen is. De rivier was ter hoogte van de nederzetting relatief makkelijk doorwaadbaar. Het is daarom niet verwonderlijk, dat juist hier een oude handelsroute de rivier kruiste.

Kort na 700 vestigden zich hier boeren en handelaren. Hun woningen langs het water hadden houten steigers waar ze boten konden laden en lossen. Ook de beken, die uitmondten in de IJssel, zoals de Schipbeek en Koerhuisbeek, boden mogelijkheden om handel te drijven. De Schipbeek werd zelfs door de Deventenaren verlegd, zodat het water van de beek via de stadsgrachten de rivier in stroomde. Zo konden schepen de stad goed bereiken. Langzaam liep de IJsselvaart achteruit. Er stroomde minder water door de rivier terwijl de schepen steeds groter werden. Aan het einde van de zeventiende eeuw kon men zelfs met paard en wagen door de rivier rijden. Dit veranderde in 1846. Een verdrag regelde toen de waterverdeling tussen Nederrijn, Waal en IJssel. Ondanks de terugloop van de IJsselvaart is de havenfunctie altijd van belang geweest.

Strategisch aan de rivier

De ligging aan de rivier was de inwoners ook wel eens tot grote last. In oorlogstijd vormde de rivier vaak een strategische grens. Dat was al in de Tachtigjarige Oorlog zo, maar ook in de Tweede Wereldoorlog, toen tijdens de Duitse bezetting de geallieerden de bruggen frequent bombardeerden. In de Koude Oorlog lag het zwaartepunt van de verdediging van Holland bij de IJsellinie. Bruggen zouden onklaar gemaakt en grote gebieden langs de rivier onder water gezet worden 'als de Russen zouden komen'.

Bruggen, hijskraan en kademuur

Al in 1482 was er sprake van de bouw van een eerste brug. Verschillende generaties bruggen volgden elkaar daarna op. Er kwam zelfs aan het einde van de negentiende eeuw een spoorbrug. De laatste schipbrug werd in 1948 uitgevaren. Die was inmiddels een obstakel van jewelste geworden in de oost-westverbinding tussen Amsterdam en Berlijn. De in de Tweede Wereldoorlog vernielde Wilhelminabrug werd hersteld en kon de stroom verkeersdeelnemers van de Schipbrug overnemen. De stad ontwikkelde zich aan de rivier tot een belangrijke handelsstad. In 1352 werd er een hijskraan langs de rivier gebouwd, ter hoogte van de Kranensteeg en rond 1550 liet het stadsbestuur ter vervanging van de houten beschoeiingen langs de rivier een kademuur van baksteen optrekken en bekleden met zandstenen platen.

Ruimte voor de rivier

Overstromingen en watersnood noopten de inwoners dikwijls tot actie. Al rond 1400 begon men met het aanleggen van dijken. Maar tot op de dag van vandaag wordt de stad nog regelmatig geplaagd door overstroomde kades en landerijen. De rivier laat zich maar ten dele ringeloren met dijken en kribben. Tegenwoordig wordt er dan ook steeds meer nagedacht over hoe de rivier weer meer ruimte geboden kan worden, om zo het aantal overstromingen te beperken. Er zijn nevengeulen bij de jachthaven en een aantal kleinere geulen bij de Worp ingepland, die straks ook een prachtige recreatieve functie kunnen vervullen, zoals de rivier altijd al recreatief gebruikt is door zwemmers, kanoërs, roeiers, maar ook door zoonabbidders, natuurliefhebbers, fietsers en wandelaars.

